

УДК 811.161.2'373.421

СПІВВІДНОШЕННЯ СИНОНІМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ В ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ І В СЛОВНИКУ СИНОНІМІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРАЦІ Л. С. ПАЛАМАРЧУКА "ЛЕКСИЧНА СИНОНІМІКА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО" ТА СЛОВНИКІВ СИНОНІМІВ)

Самойлова І. А.

Вивчення лексичних особливостей художніх творів М. М. Коцюбинського нараховує більше ніж півстоліття. Такі розвідки поглиблюють відомості і дають змогу отримати цілісне уявлення про завдання, які ставили перед собою попередні дослідники, та їх розв'язання. До таких праць належить і монографія Л. С. Паламарчука, опублікована 1957 р. Л. С. Паламарчук на підставі аналізу лексичного складу низки художніх творів М. Коцюбинського вибудував і докладно розглянув дієслівні, іменникові, прикметникові, прислівникові синонімічні ряди. Для порівняння структури синонімічного ряду на підставі лексичного складу творів М. Коцюбинського у статті наведено синонімічні ряди з такою самою домінантою зі словників синонімів, до яких залучено здебільшого загальноживану лексику.

Ключові слова: лінгвостилістика, лексика художнього твору, синонім, синонімічний словник, синонімічний ряд, контекстуальний синонім, М. М. Коцюбинський.

Изучение лексических особенностей художественных произведений М. М. Коцюбинского насчитывает более чем полувековой период. Такие работы углубляют знания и дают возможность получить целостное представление о задачах, которые ставили перед собой предыдущие исследователи, и об их решении. К таким работам относится и монография Л. С. Паламарчука, опубликованная в 1957 г. Л. С. Паламарчук на основании анализа лексического состава ряда художественных произведений М. Коцюбинского выстроил и детально рассмотрел синонимические ряды глаголов, существительных, прилагательных и наречий. Для сравнения структуры синонимического ряда на основании лексического состава произведений М. Коцюбинского в статье приведены синонимические ряды с такой же доминантой из словарей синонимов, содержащих в основном общеупотребительную лексику.

Ключевые слова: лингвостилитика, лексика художественного произведения, синоним, синонимический словарь, синонимический ряд, контекстуальный синоним, М. М. Коцюбинский.

Research on lexical features of fiction works by M. Kotsyubynsky has been conducted for over half a century. Such works depict achievements of a certain period in the history of analysis of the writer skills in the framework of language stylistics approach. They extend our knowledge and enable us to have a comprehensive picture of objectives set by previous researchers and their techniques. One of such works is a monograph by L. Palamarchuk published in 1957. Based on analysis of vocabulary used on a number of stories and novels by M. Kotsyubynsky, L. Palamarchuk composed and closely examined synonymic rows of verbs, nouns, adjectives, and adverbs. Moreover, the article presents the author's observations about writer's manuscripts where you can see numerous changes of words with close meaning made by the writer. The vocabulary from works of fiction by Kotsyubynsky has been confronted with the synonymic rows with the same dominant component from the dictionary of synonyms that mostly contains common vocabulary.

Key words: language stylistics, fiction work vocabulary, synonym, dictionary of synonyms, synonymic row, contextual synonym, M. Kotsyubynsky.

Упродовж останніх десятиріч мовній творчості М. М. Коцюбинського (предметами дослідження були лексикон, метафоричні конструкції, порівняльні конструкції, конотативні особливості, прикладки, етикетні формули в епістолярії тощо) присвятили свої розвідки Н. І. Бойко, Л. В. Бублейник, А. М. Варинська, В. І. Стате-

єва, Є. М. Антонюк, І. М. Бабій, В. М. Бережняк, Н. В. Булега, Е. С. Ветрова, Г. Д. Горюк, С. В. Івашина, М. А. Ілляшенко, О. В. Кардашук, О. В. Ляшенко, А. О. Найрулін, Ю. М. Новикова, В. М. Пащенко, Е. Рамазанова, А. Ю. Скачков, О. П. Сослюк, С. В. Форманова, І. Б. Шепетюк та ін. Однак історія вивчення індивідуальної манери письма М. М. Коцюбинського нараховує не одне десятиліття. Так, ще в 50–60-ті роки минулого століття опубліковано окремими виданнями праці К. П. Дорошенко "Мова і стиль повісті "Фата моргана" М. Коцюбинського" (1951), І. К. Білодіда "Курс історії української літературної мови. Випуск XI. Мова творів М. Коцюбинського. Посібник для студентів-заочників педагогічних інститутів" (1956), Л. С. Паламарчука "Лексична синоніміка художніх творів М. М. Коцюбинського" (1957), В. І. Масальського "Мова і стиль творів М. Коцюбинського" (1965). Із докладнішим списком праць про мову творів М. М. Коцюбинського, опублікованих у ХХ ст., можна ознайомитися, зокрема, у книжці С. П. Бевзенка "Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови" [1, с. 208, 210]. Такі й подібні праці мають цінність у поглибленні відомостей про вивчення індивідуального мовного стилю письменника, вони є надбанням певного періоду історії лінгвостилістичних досліджень. Звернення до таких праць забезпечує взаємозв'язок між різночасовими дослідженнями, дає змогу отримати цілісне уявлення про шляхи, методи, завдання, які ставили перед собою попередні дослідники, про сам опис мовно-виражальних засобів, використаних письменником.

Об'єктом дослідження в пропонованій статті є монографія доктора філологічних наук, професора Л. С. Паламарчука "Лексична синоніміка художніх творів М. М. Коцюбинського", опублікована на підставі захищеної свого часу однойменної кандидатської дисертації. Принагідно зауважимо, що професор був членом редакційної колегії академічного "Словника синонімів української мови" у 2 т., що вийшов друком 1999–2000 рр.

Мета статті – розглянути побудову синонімічних рядів, яку запропонував Л. С. Паламарчук на підставі вивчення словника мови творів М. Коцюбинського, а також порівняти їх з фіксованими рядами в синонімічних словниках.

Згідно із визначенням, поданим в енциклопедії "Українська мова", синоніми – це слова (переважно однієї частини мови) або їхні окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, словотвірні типи, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що при повній чи частковій формальній відмінності мають тотожні або майже тотожні значення (з можливими відмінностями в стилістичних і граматичних характеристиках та сполучуваності) [12, с. 607].

Синоніміка в мові повісті М. Коцюбинського "Fata morgana" була предметом розгляду в дослідженнях К. П. Дорошенко, Н. І. Бойко.

К. П. Дорошенко, вивчивши лексичний склад повісті, виокремила й проаналізувала одні з найбільших і найрізноманітніших, на думку дослідниці, синонімічних рядів на позначення поняття "іти" / "ходити" / "приходити": *прямувати, блукати, сунути, тягтися, мчати, метнутися, поспішатися, розкотитися, вештатися, пропхатися, походити, походжати, захибати, човгати, увіплятися, заскочити, податися* [6, с. 24–26]; на позначення поняття "говорити" / "казати": *розмовляти, гомоніти, цідити, плескати, рипіти, бурчати, свистіти, дзвеніти, гримати, шипіти, бренькнути, бриніти* [6, с. 26–27]; на позначення поняття "бачити" / "дивитися": *побачити, глянути, виглядати, роздивлятися, зирнути, світити, засвітити, блискати* [6, с. 30–31]. Дослідниця відзначила також дієслівні синонімічні гнізда "бити", "мріяти" / "думати", "сміятися" / "глузувати", "лаяти" / "клясти", "істи" / "годувати". К. П. Дорошенко до лексичних синонімів у дієслівних гніздах долучила метафоричні, фразеологічні вислови: до гнізда "говорити" / "казати" – *мова стелилась, пливають голоси, стелився гомін, кинути слово*; до гнізда "бачити" / "дивитися" – *витріщити очі, водити очима, стежити очима, підняла очі, встромив очі, шукала очима*. Зауважимо, що тут і далі наводимо синоніми, належні до одного синонімічного ряду, в різній видовій формі, як їх аналізували дослідники, і дієслова як у вихідній формі, так і в особовій формі, як їх подавали дослідники у своїх розвідках.

Н. І. Бойко, розглянувши лексику повісті "Fata morgana", окреслила й схарактеризувала на прикладах текстових фрагментів чотири синонімічні фігури: стилістичну фігуру парного вживання синонімів, стилістичну фігуру ампліфікованого вживання синонімів, стилістичну фігуру градаційного вживання синонімів, стилістичну фігуру метафоризованого вживання синонімів [2, с. 85–86].

Л. С. Паламарчук, добираючи фактичний матеріал – синоніми, проаналізував мову близько 45 творів (оповідань, новел, повістей, казок) М. М. Коцюбинського. Також, вивчивши рукописну спадщину письменника, виклав низку спостережень про те, як автор, редагуючи раніше написані тексти, вдавався до синонімічних заміни.

Так, Л. С. Паламарчук писав, що "ознайомлення з автографами Коцюбинського, уважне вивчення насамперед виправлень лексико-стилістичного порядку <...> переконує нас у тому, що письменник постійно дбав про те, щоб мова його творів була простою, точною, ясною. <...> Якщо в автографах ранніх творів кількість виправлень незначна, <...> то в рукописах пізніших творів уже зустрічаємо цілі сторінки з численними виправленнями різноманітного характеру. <...> Найчастіше Коцюбинський вдається до заміни невиразних з погляду смислу чи емоції слів їх експресивними синонімічними паралелями" [9, с. 74]. Учений розподілив виправлення на вісім груп: 1) заміна слів точнішими за смислом у певному контексті синонімами (*темнота* → на *темрява*, *помахувати* → *похитувати*, *невеселий* → *лихий*, *навкруги* → *довкола*); 2) заміна стилістично нейтральних слів синонімами з виразним емоційним забарвленням (*іти* → *поплентатися*, *виднітися* → *мріти*, *лежати* → *валятися*); 3) заміна діалектних і розмовно-просторічних слів синонімами літературної мови (*очуняти* → *одужати*, *врадуватися* → *зрадіти*, *запасся* → *утіха*); 4) заміна слів літературної мови діалектними й просторічними (*зрозуміти* → *розчовпати*, *черепашка* → *шкаралуца*); 5) заміна абстрактних слів конкретнішими, експресивними словами (*вести розмову* → *гомоніти*, *історія* → *пригода*); 6) заміна іншомовних слів (чи й зовсім їх вилучення) відповідниками рідної мови (*екзамен* → *іспит*, *галюцинація* → *привид*, *апетит* → *охота до їжі*); 7) виправлення з метою урізноманітнити контекст (*вкотитися і покотитися* → *впірнути і покотитися*, *запорошити порохом* → *запорошити пилом*; *у чистій хаті, в чистій одежі* → *у прибраній хаті, в чистій одежі*); 8) виправлення з метою стилістичного вирівнювання фрази, усунення мовних недоглядів (*окутані місячним світлом* → *окутані місячним сяйвом*, *налляти вулицю співом* → *сповнити вулицю співом*).

У Вступі до своєї праці Леонід Сидорович звертає увагу на те, що слово може мати, крім відомих значень, ще одно чи кілька потенційних значень, які виявляються лише в конкретних умовах фразового оточення цього слова. Тому завжди слід розрізняти слово в контексті і слово ізольоване, взяте окремо від інших [9, с. 5]. Спираючись на це положення, Л. С. Паламарчук виводив синонімічні ряди, враховуючи не лише, за його висловом, "постійно синонімічні слова, а й слова текстуально-синонімічні", співвідносність яких зумовлювалася вживанням у контексті художнього твору [9, с. 6].

Зібраний лексичний матеріал згрупований за морфологічними категоріями і представлений у розділах "Дієслівна синоніміка", "Синоніміка іменників", "Синоніміка прикметників і прислівників".

З-поміж іменникових синонімів учений зосередив увагу на словах на позначення різних частин тіла людини (*обличчя, вид, лице, личенько, пика, морда, твар; очі, баньки, сліпаки; живіт, черево; лоб, чоло; губи, уста; груди, перса; волосся, волос, чуприна, чуб, коси, патли*), на позначення душевного стану людини, переживань тощо (*сум, смуток, туга, журба, жура, нудьга, тусок; бажання, охота, хіть, жадоба, жадання, жага (згага); надія, сподівання, сподіванка; інтерес, цікавість; мука, страждання; ляк, страх, жак; злоба, злість, гнів, лють, лютість*), на позначення природного явища – сніжної бурі (*хуртовина, завірюха, хуга, віхола*), на позначення спідньої одежі (*шмаття, хустя, шуплаття*), на словах – назвах тварин, птахів (*собака, пес; чорногуз, бусол; кінь, коник, коняка, шкапа, шкапина; худоба, товар, скотина, маржина, маржинка, худібка*).

Стосовно досить великої кількості інших іменникових синонімів Л. С. Паламарчук наголосив, що вони не мали відчутної різниці в стилістичному забарвленні і тому не потребували спеціального коментування [9, с. 49].

З-поміж прикметникових синонімів розглянуто гнізда на позначення засмаги людини (*засмалений, смаглий, запечений, бронзовий, спижовий*), на позначення ступеня швидкості в русі (*прудкий, бистрий, жвавий*), на позначення повноти тіла людини (*гладкий, повний, товстий, огрядний, важкий, солідний*), на позначення великих розмірів, величини (*здоровий, здоровенний, величезний, великий, велетенський, потужний, могутній*), на позначення простору, що не має видимого кінця,

краю, межі (*безконечний, безкрай, безбережний*), на позначення нерозсудливості (*скажений, шалений, навіжений, божевільний*), на позначення гніву чи роздратованості людини (*лихий, сердитий, злий, роз'юшений, роздратований, гнівний, гнівливий, лютий, розлючений, ворожий*), на позначення стану здоров'я (*хворий, недужий, слабкий, немічний, кволий*), на позначення почуття суму (*сумний, сумуватий, невеселий, тужливий, журливий*) та деякі інші [9, с. 60–61]. Як характерне джерело прикметникових синонімічних рядів дослідник розглядав ампліфікацію.

Серед прислівникових синонімів Л. С. Паламарчук зосередив увагу на найуживаніших письменником групах: на позначення ступеня важкості чогось або в чомусь (*нелегко, тяжко, важко, трудно*), для вияву вищого ступеня ознаки (*дуже, занадто, незвичайно, надзвичайно, страшенно, особливо, сильно, несказанно, тяжко, страх, вельми*), на позначення ступеня швидкості в дії (*хутко, хутенько, швидко, поспішно, нашвидку, спішно, квалливо, сквалпно, прудко, жваво, бистро, шпарко, прожогом*), на позначення безшумного руху (*тихо, беззвучно, нечутно, безшелесно, потиху*), на позначення уповільненого руху (*тихо, поволі, звільна, ліниво, мляво*), на позначення місця чи спрямування (*навколо, довкола, навкруги, кругом*), для вияву марності дії (*дурно, даремне, надаремне, надаремно, марне, марно*), для вияву доброзичливості (*прихильно, привітно, приязно, ласкаво, лагідно, тепло*), прислівники, що вживаються з дієсловами сприймання (*пильно, уважно, напружено*). Також Л. С. Паламарчук навів прислівникові пари, які, на думку дослідника, М. Коцюбинський використав переважно для урізноманітнення контексту [9, с. 70]. Л. С. Паламарчук звернув увагу і на ампліфікаційні ряди прислівників, зауваживши, що таких широких ампліфікаційних рядів, як прикметникові, серед прислівників у творах не виявлено [9, с. 71].

Вивчивши лексику художніх творів М. Коцюбинського, учений дійшов висновку, що найширші і найрізноманітніші синонімічні ряди становлять дієслова. Л. С. Паламарчук докладно проаналізував синоніми на позначення поняття "думати" / "подумати" (*мислити, міркувати, прикидати, мудрувати, розважити, розважати, гадати, марити, промайнула думка, просковзнуло в голові, вдарила думка, шибала думка, снував думки, на думку не спадало, розумом розкинути, ламати голову*), на позначення поняття "дивитися" / "подивитися" (*глянути, споглядати, зиркати, зорити, стежити, слідити (слідкувати, стежити, обвести, скинути і т. ін.) очима (оком), здійсмати (зняти, підняти, зводити і т. ін.) очі*), на позначення плачу людини (*плакати, ридати, голосити, ревіти, пицати, хлипати, квилити, пхінкати, закричати, зарепетувати, тужити, розбегатися*), на позначення почуття гніву, роздратування (*сердитися, пирскати, червоніти, дратуватися, гніватися, лютувати, обуритися, позеленіти, кипіти злістю, зуби зціпити, затруситися од люті*). Учений окреслив синонімічне гніздо на позначення процесу руху "іти" / "ходити", до якого зарахував 31 дієслово та образні вислови.

Вибудовуючи синонімічні ряди, Л. С. Паламарчук обов'язково брав до уваги дієслівно-іменникові сполучення, метафоричні, фразеологічні вислови, які поряд із лексичними синонімами мають спільну ознаку, наближені за предметно-поняттєвою віднесеністю до домінанти синонімічного ряду.

Як приклад різнорівневої синонімічної парадигми із синонімами різного стилістичного забарвлення наведемо розгляд Л. С. Паламарчуком гнізда на позначення акту мовлення, де центральним словом, домінантою, виступає дієслово *говорити*. Слово *казати* (видова пара *сказати*), також стилістично нейтральне, як і *говорити*, письменник найчастіше вживає тоді, коли, як пише вчений, передає коротке висловлення чи повідомлення. Синонім *промовити* М. Коцюбинський використовує для підкреслення обмеженості акту мовлення, *розмовляти* – для вираження акту говоріння між двома або більше особами, в такому самому значенні вживано розмовно-народне слово *балакати*, дієслово *бесідувати* (чи вислів *вести бесіду*) – для підкреслення дружньої розмови, *гомоніти* – для підкреслення розмови, що сприймається як суміш голосів та шумів, *шуміти* – для підкреслення невиразності розмови, *оповідати* – для передавання спокійної мови, власне розповіді, розрахованої на слухача, близьким за значенням до слів *оповідати* й *говорити* є метафоричний вислів *йшли розмови*, стилістично забарвлені синоніми *плести* (видова пара *наплести*) – для підкреслення чогось неправдоподібного або несерйозного в

розповіді, *верзти* – для передавання недоладної й безглуздої розповіді, *плескати* – для підкреслення неправдоподібності чи наклепу в змісті розповіді.

Для передавання акту мовлення незрозумілою, чужою мовою М. Коцюбинський вживає розмовні дієслова *загалакати*, *погергати*, *белькотати* (*забелькотати*), для передавання швидкої, тонально одноманітної мови – *жебоніти*, для передавання швидкої, різкої й докучливої мови – *торохтіти* (*заторохтіти*), для передавання швидкої, поспішної мови – *дроботіти* (*задроботіти*), для передавання швидкої й безугавної мови дитини – *щебетати*, для підкреслення невиразності мови й невдоволення чи роздратування мовця – *мимрити*, *бубоніти*, *бурчати*, для підкреслення невиразності старечої мови – *шамкати*, для оцінної характеристики мови персонажа, яку дає інший персонаж, – *нявчати*, для передавання мови із схлипуванням – *хлипати*, для передавання акту говоріння хрипким голосом – *хрипіти* (*прохрипіти*), для передавання мови з басовим тембром – *басити* (*пробасити*), для підкреслення радісно-схвильованої мови – *дзвеніти*, для підкреслення роздратовано-ворожого чи нервового тону, зневажливої вимови – *цідити*, *цідити крізь зуби*, для підкреслення уїдливо-іронічного тону – *шипіти*, для підкреслення різкої й уривчастої мови, пройнятої ненавистю, – *свистіти*, *клекотати*. Яскравою експресією позначені дієслова-синоніми *відрізати*, *одрубати* – для підкреслення короткого й різкого за змістом висловлення, *випалити* – для підкреслення несподіваного й швидкого акту мовлення.

Л. С. Паламарчук до синонімічної парадигми на позначення акту мовлення долучає словосполучення та метафоричні вислови, наводячи відповідно ширші контексти з художніх творів: *гаптувала словами хитрі мережки*, *викидав з себе, в його зірвалось*, *блиснув зубами*, *скрипів голосок*. Учений наголосив на тому, що цими прикладами не вичерпуються зразки майстерності М. Коцюбинського у відтворенні акту мовлення [9, с. 18].

Отже, Л. С. Паламарчук окреслив на позначення акту мовлення дієслівний ряд, який нараховує 35 лексичних синонімів і низку дієслівно-іменникових словосполучень та образних висловів.

Порівняймо синонімічну парадигму з домінантою *говорити* з тими синонімічними рядами, які наведені в синонімічних словниках.

У "Словнику синонімів української мови" в 2 т. синонімічний ряд з домінантою *говорити* зафіксовано у складі також 35 синонімів: *говорити* (передавати словами думки, почуття тощо, повідомляти про щось), *казати*, *промовляти*, *проказувати*, *вимовляти*, *балакати*, *мовити*, *мовляти заст.*, *повідати заст.*, *прорікати поет.*, *ректи заст.*, *поет.*, *баяти фольк.*, *дейкати діал.*; *віщати заст.*, *уроч.* (щось значне, важливе); *гавкати вульг.* (стосовно людини, яку зневажають); *тягти*, *тягнути* (повільно, протяжно); *цідити розм.*, *виціджувати розм.* (неохоче, недбало); *проціджувати розм.* (перев. із сл. к р і з ь у б и – повільно); *карбувати*, *чеканити* (перев. із сл. с л о в о, р е ч е н н я тощо – чітко, роздільно); *рубати розм.* (різко); *гриміти розм.* (голосно басом); *гарчати зневажл.* (сердито, невдоволено); *видавлювати*, *видушувати*, *витискати*, *витискувати* (перев. із сл. і з с е б е – через силу, переборюючи якесь почуття тощо); *хрипіти* (хрипким голосом); *скрипіти розм.* (різким, неприємним голосом); *стогнати* (жалібно, зі стоном); *хлипати розм.* (із схлипуванням); *сичати* (з присвистом, а також здавленим від люті голосом); *шипіти розм.* (вживаючи шиплячі звуки замість свистячих або притишеним, здавленим голосом) [11, с. 348].

П. М. Деркач у "Короткому словникові синонімів української мови" наводить синонімічний ряд із домінантою *говорити* всього із 7 членами, але із посиланням на інші синонімічні ряди на позначення акту мовлення: *говорити* – (*більш конкретно*) *казати*; (*до кого*) *мовити*; (*з ким*) *розмовляти*; (*про всячину*) *розм.* *балакати*, *гомоніти*; *обл[асне]* *гуторити*. Пор. 1) *базікати*; 2) *мимрити* [5, с. 50].

В. С. Ващенко у "Синонімічному словникові-мінімумі української мови" наводить самі слова без будь-яких семантичних або стилістичних уточнень: *говорити*, *казати*, *мовити*, *розмовляти*, *балакати*, *гомоніти*, *мимрити*, *розлагольствувати*, *просторікати*, *базікати*, *верзти*, *верзякати*, *патьякати*, *бевкати*, *бурмотіти*, *мурмотіти*, *бубоніти*, *теревенити*, *баляндасити* [3, с. 17].

Л. М. Полюга у "Словникові синонімів української мови" супроводжує синоніми семантичними й стилістичними коментарями: *говорити* (*передавати словами думки*) *казати*, *промовляти*, (*про різноманітне*) *балакати*, *заст.*: *мовити*, *ректи*,

діал[ектне] подейкувати, *розм.:* (*повільно*) тягти, (*через силу, неохоче*) видавлювати, видушувати, цідити, (*різко, категорично*) рубати, (*хрипло*) хрипіти, (*високим неприємним голосом*) скрипіти, (*зі злобою і присвистом*) сичати, шипіти, (*крізь сльози*) хлипати, *зневажл[иве]* гавкати, гарчати, (*перев. про чужу, не зрозумілу слухачеві мову*) *розм.:* гелґотати, лопотати, цвенькати, шваркотати // вести мову, заводити мову, річ держати, кидати слово, (*знехотя*) цідити крізь зуби, (*щось незначне*) теревені правити [10, с. 63].

Як бачимо, автор до структури синонімічного ряду з 23 лексичних синонімів додав дієслівно-іменникові сполучення й фразеологізми.

С. Караванський, залучивши до роботи над словником як фактичний матеріал поряд із загальноновживаними словами рідковживані й, за висловом автора, "безпідставно занедбані" слова та вислови, новотвори, "слова-пропозиції", подав синонімічний ряд із домінантою *говорити* таким чином:

говорити, казати, мовити, вести річ /мову/, висловлюватися, *жм.* [*жива мова*] дейкати, подейкувати; *ур[очисто]* ректи, глаголати, *г.* [*слово галицького варіанту*] говорити до кого; *зн[еважливо]* цвенькати, обертати язиком; (*на вічу*) держати річ; (*з ким*) балакати, розмовляти; (*між собою*) гомоніти, гурорити; (*забагато*) просторікувати, молоти, мати довгий язик; (*швидко, незрозуміло*) шварґотіти; (*зрубо*) гаркати, рикати; (*неохоче*) кидати /перепихати/ слова (через плече /губу/); (*поволі*) зимувати на кожному слові; (*аби ляпати*) дурно /на вітер/ кидати слова, (*крізь зуби*) цідити; (*у творі*) оповідати, викладати; (*у вироку*) твердити; (*з ппр.* [*попереднім*] сл. совість) віщувати, підказувати; (*з нст.* [*наступним*] сл. що) вказувати, свідчити [7, с. 61].

Оригінальною працею є "Словник українських синонімів" О. С. Вусика. Автор – письменник. Крім художніх творів, довідкових видань, він активно послуговувався записами живої розмовної мови. У структурах синонімічних рядів у його словникові не лише нейтрально стилістичні та стилістично марковані слова, а й різноманітні фразеологічні вислови, приповідки, примовки. Синонімічний ряд з домінантою *говорити* містить 382 слова, розташованих за алфавітом, лише окремі з них супроводжені семантичними та стилістичними ремарками, вказівками на керування, як-от: агусяти (до немовляти), вевекати (про німих), правити (*про що*), роздабарювати (*ірон[ічне]*). Крім того, є надзвичайно велика кількість різноструктурних словосполучень, фразеологізмів, рубрики *Приповідки* та *Звуконаслідувальні розмови* [4, с. 83–86].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Багатство й різноманіття мовно-виражальних засобів, використаних М. М. Коцюбинським у художніх творах, дають ґрунт для дослідників структурувати різнорівневі синонімічні ряди. Л. С. Паламарчук яскраво продемонстрував на докладному семантичному й стилістичному аналізові синонімічного гнізда на позначення акту мовлення, що в синонімічні відношення вступають і власне лексичні синоніми, і різноструктурні словосполучення, і метафоричні вислови, і фразеологізми. Порівняння запропонованого дослідником синонімічного гнізда за матеріалами художніх творів і синонімічної парадигми у словниках синонімів, де зазвичай здебільшого представлено загальноновживану лексику, дає підстави говорити про ступінь стійкості синонімічних відношень між певними членами гнізда. Перспективним видається подальший розгляд синонімічних відношень на матеріалі художньої творчості, взаємодії узуальних синонімів – системно організованих одиниць – з контекстуальними синонімами. Це дає змогу подати ширшу й повнішу картину синонімічних відношень в українській мові. І в подальшому поповнювати синонімічні парадигми, уже зафіксовані в словниках синонімів, новими словами.

Література

1. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посіб. / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1991. – 231 с.
2. Бойко Н. І. Синонімічні фігури повісті М. М. Коцюбинського "Фата моргана" / Н. І. Бойко // Література та культура Полісся : Літературні регіони Полісся та видатні його представники. – Ніжин : НДПІ, 1991. – Вип. 2 – С. 85–86.
3. Ващенко В. С. Синонімічний словник-мінімум української мови / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1972. – 90 с.
4. Вусик О. С. Словник українських синонімів: понад 1500 синонімічних гнізд / О. С. Вусик. – Дніпропетровськ : Січ, 2000. – 424 с.

5. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови / П. М. Деркач. – К. : Радянська школа, 1960. – 209 с.
6. Дорошенко К. П. Мова і стиль повісті "Фата моргана" М. Коцюбинського: стенограма лекції / К. П. Дорошенко. – К. : Радянська Україна, 1951. – 48 с.
7. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – 3-тє вид., опрацьов. і доповн. – Львів : БаК, 2008. – 512 с.
8. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії / О. І. Нечитайло. – К. : Наукова думка, 1987. – 132 с.
9. Паламарчук Л. С. Лексична синоніміка художніх творів М. М. Коцюбинського / Л. С. Паламарчук. – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1957. – 95 с.
10. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови / Л. М. Полюга. – К. : Довіра, 2001. – 477 с. – (Словники України).
11. Словник синонімів української мови : в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. – К. : Наукова думка, 1999–2000.
12. Тараненко О. О. Синоніми / О. О. Тараненко // Українська мова. енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – 3-тє вид., зі змінами і доп. – К. : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.